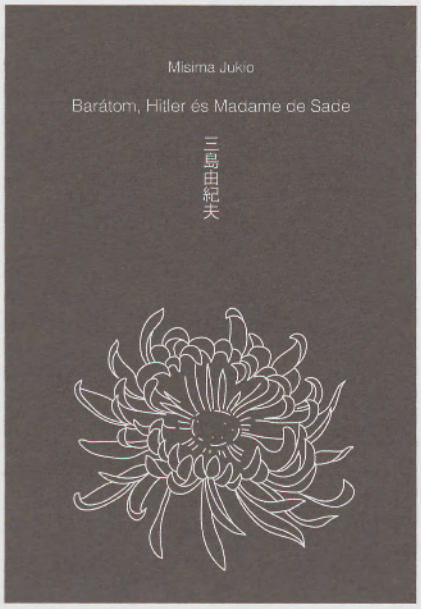

Koósz István

A világ teljessége

Hírhedten híres író Misima Jukio. 1970 novemberének végén tele volt a világsajtó színpadra kívánkozó halálával. Így ismeri mindenki: az író, aki harakirit követett el. Bár halála levezethető életéből és műveiből, ez a színpadias, erőteljes gesztus rátelepedett egész írói életművére, mindent a végkifejletből próbálnak magyarázni, még akkor is ez a viszonyítási pont, amikor a művek maguk jobban szolgálnák a tisztább képet. Igazán sokrétű életet élt, amit átszőttek a különböző szerepek, maszkok, a világ teljességét életében és műveiben is átélni törekedett. Ahogy az ilyen bonyolult életművet alkotó írók esetében megszokott, halála után életének egy-egy aspektusa különböző kultuszok tárgya lett, mintegy darabjaira esett szét az, amit életében személyisége összetartott. Mintha ő maga is egy kozmikus nó-dráma szereplőjeként vándorolna életében, egyre újabb maszkokat felöltve persze ez abban a sintoista-buddhista környezetben, ahol szubsztanciális és materiális lényeg nagyon furcsa viszonyban van, ott ez még a XX. században sem meglepő: Misima, a jobboldali nacionalista, Misima, a japán hagyományok ápolója, Misima, az őrült, Misima, a színész, sőt a ripacs, Misima, a családapa, hogy ne mondjam: a nyárspolgár, Misima, a testépítő, Misima, a harcos, Misima, a homoszexuális, Misima, a japán irodalom fenegyereke stb. A kultuszhívők ráadásul csak a saját meggyőződésüknek megfelelő ikont látják, és a személyiség általuk idegennek vagy szégyellni valónak vélt aspektusát negligálni igyekeznek. Bár kétségtelenül vannak Misima életében olyan momentumok, amelyek miatt nehéz őszintén rokonszenvezni vele, de művei megkerülhetetlenek nemcsak a japán, de a XX. századi egyetemes irodalom történetében is. (Jellemző, hogy ő az egyetlen japán író, akiről magyarul önálló monográfia jelent meg–Henry Scott Stokes: *Misima Jukio élete és halála*. Szenzár, 2006.)

Művei szintén ezt a sokszínűséget képviselik mind műfaji, mind tematikai, mind esztétikai-filozófiai tekintetben; ha csak drámáit nézzük, ír modern nót, kabukit, modern kjógent (nó-előadások szünetében előadott humoros jelenet), singekit (modern európai stílusú dráma), kipróbálta az összes hagyományos japán vagy európai műfajt. Hol pszichoanalitikusan mély, máshol költőien metaforikus, van, hogy zordan kíméletlen. Ezért is fontos, hogy a Napkút Kiadó kiadta Misima Jukio drámáinak válogatott kötetét, Jámbor Józsefnek, a debreceni Csokonai Nemzeti Színház színész-rendezőjének, Misima egyik legjobb magyarországi ismerőjének válogatásában. Az írót a magyar olvasó eddig inkább prózai műveiből ismerte (megjelent négy regénye: *Egy maszk vallomása*. Nagyvilág, 1993; *Az Aranytemplom*. Európa, 1989; *Hullámok sűrűjében*. Magyar Könyvklub, 2001; *Véres naplemente*. Konkrét Könyvkiadó, 2007; sőt, egy esszéje is: *Bevezetés a Hagakure szellemiségébe*. Szenzár, 2006); a drámái közül csak a *Madame de Sade* volt ismertebb, de most betekintést kaphatunk a szerteágazó drámai életműbe is. A kötet bő válogatást ad, tartalmaz tíz modern nó-drámát, két klasszikus nyelven írt kabukit, egy kabukiszerű krimiátiratot, négy singeki-drámát, egy modern kjógent és két egyfelvonásost.

Látható, milyen mélyen ismeri Japán színházi hagyományait – persze ez a japán írók-költők évszázadokon átnyúló tradíciója–, és nem véletlen a nó-dráma hangsúlyos szerepe életművében. Illik hozzá ez a műfaj. A japán irodalmárok, értelmiségiek alapvető problémája már a Meidzsi-reform (Japán nyugati típusú modernizálása) óta a japán társadalom hagyományainak feladása és megőrzése, tulajdonképpen a két kultúra közötti őrlődés, a se ide, se oda tartozás lélekölő hatásának bemutatása. Misima Jukio is ilyen köztes létben érezhette önmagát; ahogy egy szereplője mondja: „Maguk egyszerűen csak rossz korba születtek [...] Valamelyik hősiesebb időbe kellett volna." Márpedig a nóban a köztes létben létező szereplők alapvetően meghatározzák a játék folyását. A nó a szenvedésről szól, mélyen parázsló szenvedélyekről, régi bűnökről, lét és nemlét között bolyongó szellemekről, akik szeretnék lezárni bolyongásukat. Misima saját kora viszonyaira hangszerelt drámáinak szereplői is hasonlót élnek át. Az sem véletlen, hogy annyira fontos szerepet játszik nála az álom (az említett krimiátiratban Akecsi Kogoro felügyelő is milyen bensőséges viszonyban van az álommal), az utazás, az imaginárius – ezek eltávolítják a valóságból a személyeket egy másik világba, ahol azonban olyan dolgokat lehet megtapasztalni, amit a valóságban nem. Ahogy a nóban a szereplők kicsit mindig máshogy, de egy nagyon aprólékosan kidolgozott színpadi jelenléttel a szerepnek megfelelő archetípusokat formálnak meg, azok lényegét bemutatva, Misima is gyakran, más műfajú drámáiban is szereti egy-egy filozófiai-pszichológiai-esztétikai eszme esszenciális megtestesüléseként láttatni a szereplőit. A *Madame de Sade*-hoz írott jegyzetében mondja: „Kötelességemnek éreztem, hogy végképp mellőzzem a megszokott, közönséges színpadi hatásokat, és kifejezetten a párbeszédekre korlátozzam a cselekményt; az eszmék összeütközéséből kellett kialakulnia a drámának [...]" Éppen ezért Misimát nem könnyű színpadra állítani: mivel a színészeknek nem összetett, bonyolult lélektani érzelmeket kell megjeleníteniük, hanem valamiféle filozófiai gondolat kvintesszenciáját, ha ez nem sikerül, üres szócsövekké vagy papírmasé figurákká válhatnak. Ráadásul a nóban a szereplők apró-

lékosan kidolgozova, minden egyes mozdulatnak jelentőséget tulajdonítva jelennek meg, európai szemnek talán lassan, vontatottan, de csak azért, hogy kiteljesítsék a júgen esztétikai elvét, a nézővel segítsenek megsejtetni a világ rejtett, teljes igazságát. Minden nó-dráma erre törekszik, és Misima is kétségtelenül hisz abban, hogy műveiben az egész világ számára fontos kérdéseket vet fel, és az ő feladata a világ megváltoztatása. Darabjaitól – ritka kivételtől eltekintve – ne várjunk színes, változatos cselekményt, bennük a szó, az eszme, az esztétika, a morál uralkodik. Ahogy Koltai Tamás érzékletesen írta a *Sade márkiné* budapesti kamaraszínházbeli előadásáról: „[...] az indulatok ritkán szivárognak felszínre, épp csak átvérzik a hófehér gyolcsot, amellyel a szereplők takargatják sérüléseiket."(Koltai Tamás: *Négy kritikus év*. Meszprint, 1994, 121–122.)

A hűség megélése, árulás és ragaszkodás bonyolult viszonyának több nézőpontból való bemutatása gyakori témája műveinek, hiszen a japán társadalmat évszázadok óta bonyolult függőségi rendszerek szőtték át, amelyeknek modern kori megmaradása, elenyészése, átalakulása erősen foglalkoztatta. Leghíresebb műve, a *Madame de Sade* a hűség kérdésének komplex körüljárása, de a kötet másik címadó drámája, a *Barátom, Hitler* is csak a felszínen szól a politikai machinációkról, Hitler leszámolásáról régi barátaival, igazából az is a hűség kérdésének egy más oldalról való bemutatása. (Iker-drámák, azért is, mert az egyikben csupa nő, a másikban csupa férfi szerepel.)

Hasonlóan fontos szerepe van műveiben a szépség esztétikai kategóriájának, melyet – tipikusan japán módon – nem kiteljesedésében, hanem elmúlásában, elenyészésében és a fölötte érzett szomorúságban vél megvalósulni *(mono no avare)*. Hajlamos vagyok a szeppukut is ennek az esztétikának a beteljesedéseként látni (magához a szeppuku aktusához is kötődik egy magasztos aspektus, ahol a morális megtisztulás és esztétikai szépség eggyé olvad) – mint egyszerűen csak a kora japán társadalmával szembeni ellenérzéseinek kifejeződését vagy valamilyen őrült, első pillantásra láthatóan bukásra ítélt hatalomátvételi kísérlet végső felvonását.

A kötet fordítói – Bartók András, Benkő Krisztián, Bodnár Péter, Cseh Dávid, Hanák János, Jámbor József, Murányi Dorottya, Pápai-Vonderviszt Anna, Pinczés István, Szilágyi Andrea, Vihar Judit – remek munkát végeztek. A Misima drámai életművében való eligazodást Vihar Judit előszava, Jámbor Józsefnek az író színházi univerzumáról és Cseh Dávidnak a nó-drámáról írt tanulmánya segíti. A függelékben az összes Misima-dráma szinopszisát (szerepek és cselekményvázlat) olvashatjuk magyar és angol nyelven. A kötet megjelentetéséért gratuláció illeti a Napkút Kiadót, sajtóhiba elvétve akad benne, kiállítása is illik Misimához.

Vihar Judit az előszó végén annak a reményének ad kifejezést, hogy a drámák a magyar színpadokon is minél többször megjelenve gazdagíthatnák a magyar színházkultúrát. Én ebben nem hiszek (bár ne lenne igazam!), főleg ha arra gondolok, hogy a kötet is szinte lopva jelent meg, és a drámák inkább kritikai, mint közönségsikerre számíthatnak. (Egy kivétel van, az említett krimiátirat – mellesleg az eredeti mű alkotóját, Edogava Rampot [1894–1965], a japán klasszikus detektívtörténet megteremtőjét sem lenne haszontalan a magyar olvasókkal megismertetni –, mert cselekménye tobzódik a furfangos, átöltözős, színváltozásos, megtévesztéses, sok helyszínű, néha horrorisztikus elemekben. Igaz, hogy az első felvonás dramaturgiai beavatkozást igényel, mert a vége nem elég relevatív.)

A kötet olvasója talán egyet fog velem érteni abban, hogy Misima Jukio igazán megérdemli, hogy ne halála, hanem a művei által legyen híres, azzal, amit életében alkotott.

Misima Jukio: *Barátom, Hitler és Madame de Sade*. Budapest, Napkút Kiadó, 2014, 627 p.

www.szinhaz.net